

OLVASÁSKUTATÁS: A TÁRSADALMI KÖRNYEZET ÉS AZ EMBERI KAPCSOLATOK TANÍTÁSA

NAGY ATTILA

Magyarország legújabb kori történelmének egyik igen fontos fordulópontja volt 1956, illetve az azt követő konszolidáció időszaka. A gazdasági, társadalmi és kulturális változások sorába illeszkedik bizonyos, korábban „betiltott” (nem preferált) tudományok (lélektan, szociológia, genetika stb.) rehabilitálása is. 1958-tól ismét beindult a pszichológusképzés a budapesti egyetemen (az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán), az 1960-as évek legelején megalakul a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézete, majd 1970-től ismét lehet szociológusi diplomát is szerezni az egyetemen (igaz, egyelőre csak kiegészítő szakként). Ebben a keretben kell értékelnünk az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ merész döntését egy olvasásszociológiai műhely megszervezéséről (1968). Az első évben 1 vezető és 1 beosztott jelentette a teljes olvasáskutató csoportot, mely lassú felfutás után ma is mindössze 4 kutatót és egy kutatási segéderőt foglalkoztat. Az itt végzett kezdeti vizsgálatok eredményei az 1970-es évek első felében fokozatosan bekerültek a könyvtárosi továbbképző tanfolyamok témái közé.

Az út természetesen csak utólag látszik egyenesnek, ami a továbbképzésben érdeklődést keltett (ti. a vágyak, a célkitűzések, az óhajok szembesítése az empirikus szociológiai vizsgálatok eredményeivel), az már a hetvenes évtized végére tananyaggá vált a felsőfokú könyvtárosképzésben is.

1979 novemberében négy szerző, szerkesztő (*Gereben Ferenc, Kamarás István, Katsányi Sándor és Nagy Attila*) munkájának eredményeként megjelent az *Olvasásismeret* című 36 ívnyi terjedelmű jegyzet, melynek olvasásszociológiai, olvasáslélektani és olvasáspedagógiai fejezetei összesen 3 félév tananyagát alkotják a 4 éves főiskolai képzésben.

Tankönyvünk, melynek korszerűsítésén egyébként már dolgozunk, a következő főbb tematikus csomópontokat tartalmazza:

I. Olvasásszociológia

- A kultúra társadalmi szerepe
- Művelődéskutatás – művelődésszociológia – művészetszociológia – olvasásszociológia
- Az olvasás helye a kulturális tevékenységek rendszerében
- Az olvasmánybeszerzés forrásai, könyvtárhasználat, könyvvásárlás
- Olvasmányszerkezet, olvasói ízlés. Egyes társadalmi rétegek olvasói arculata
- Az olvasás indítékai, az olvasmányok hatása

II. Olvasáslélektan

- Az olvasási készségről általános lélektani megközelítésben
- Az olvasástanítás pszichológiai alapjai
- Életkori sajátosságok és olvasmányigények
- A szépirodalmi művek befogadásának lélektani vizsgálatáról. Az értékelés, kettős értékrend
- Személyiségjegyek és befogadás. Változtatható-e ízlésünk?
- Biblioterápia

III. Olvasáspedagógia

- Az olvasáspedagógia célrendszere
- Didaktikai alapelvek és módszerek
- Az olvasási kultúra közvetítőinek rendszere: család, iskola, könyvtár
- A könyvtáros lehetőségei: alapvető magatartásmódok, egyéni és csoportos foglalkozások
- Pedagógiai szempontok érvényesítése az egyes könyvtári munkaterületeken
- Az állomány nem hagyományos elrendezése (családi könyvtár) és olvasótábor.

A fentiekben vázolt ismeretek átadásával, a hallgatók valóságismeretének, szociológiai és lélektani tájékozottságának növelése mellett hivatástudatuk elmélyítését is szeretnénk szolgálni.

Meggyőződésünk szerint sem egyetemi sem főiskolai szinten nem lehet a jelen és a jövő társadalmi folyamataira, az olvasó, a használó egyén igényeire érzékenyen reagáló könyvtárosokat képezni az említett ismeretek (az olvasás szociológiája és lélektana) oktatása nélkül.

Interperszonális kommunikáció a könyvtárban

Sajnos e témakör oktatása megközelítően sincs olyan kidolgozott állapotban, mint az előzőekben emlegetett szociológiai ismeretrendszer. (A társadalmi környezet megismerése.) A jelenség történeti okait részben már vázoltuk, részben pedig a pszichológia sajátos hazai fejlődéstörténetében találhatnánk újabb fontos magyarázó elemeket. Például az interakcionalista és humanista lélektan neves képviselőinek művei csak a hetvenes évtized legvégén, illetve a nyolcvanas évek elején váltak magyar nyelven is hozzáférhetőkké (Berne, E. – Fromm, E. – Rogers, C. stb.).

A téma iránti érdeklődés, a megrendelés természetesen a tágabb társadalmi közegből érkezett, s a könyvtárosképzés és továbbképzés csupán maga is csatlakozott az érdeklődő laikusok, illetve a tudatosan tanulni, felhasználni akarók táborához. Egyébként a fokozódó érdeklődés mögött, sajnos, nem egyszerűen divatjelenséget kell látnunk, hanem sokkal inkább társadalmunk mentálhigiénés mutatóinak (alkoholizmus, bűnözés, öngyilkosság, válás...) általános romlását. Az interperszonális kommunikáció törvényszerűségei

önálló tárgyként nem szerepel a főiskolai képzés tantervében, de néhány egyéb tantárgy (neveléslélektan, szociálpszichológia, olvasáspedagógia) oktatása során bizonyos témák szükségszerűen előkerülnek.

A tantárgy részletes tantervének kimunkálása még előttünk álló feladat, de néhány alapelvet és módszertani megfontolást most is szeretnénk vitára bocsátani.

A könyvtárosság, lényege szerint, segítő jellegű szolgálat, kapcsolat, mely csak akkor lehet igazán hatékony, ha a technikai hozzáértés, a könyvtári eszközök alkalmazni tudása a lélektani tudnivalókkal, a személyek közötti kapcsolatok szabályszerűségeinek ismeretével és gyakorlati alkalmazási készségével párosul (*De Hart*, F. 1979). Igazabb, gyümölcsözőbb a nevelés és a pedagógia fogalmát nem a meggyőzés, az átalakítás, a megváltoztatás, netán az irányítás rokonértelmű szavaként használni, hanem a szó latin gyökeréhez visszanyúlva (*educere*) a kivezetés, a felszínre hozás, a napvilágra segítés értelmében; ezek, valóban teljesíthető feladatként, a könyvtárosok számára is megfogalmazhatók. De csak akkor, ha mások céljait, értékeit tiszteletben tartva, s a fejlesztés lehetőségeiben mélységesen bízva a könyvtáros kész bárkinek segítő kezét nyújtani a rendelkezésére álló könyvtári eszközökkel s a maga leleményességével, egész személyiségével. A nevelés tehát inkább segítség, mint irányítás, inkább a másik egyénbe vetett bizalom és hit, mint erőszakos meggyőzés. „Ennek a hitnek a jelenléte különbözteti meg a nevelést a manipulációtól. A nevelés egyet jelent azzal, hogy segítünk az egyénnek (a gyerekeknek) valóra váltani lehetőségeit” – ahogyan az Erich Fromm írja *A szeretet művészetében*.

Ugyancsak alapelvként tartjuk számon Carl Rogers követelményeit is (csakis a kongruens, a pozitívan elfogadó, empatisz pszichológus, pedagógus, könyvtáros tud igazán hatékony segítséget adni a hozzájuk fordulóknak). A tantárgy keretében terveink szerint három pillért kívánunk majd felépíteni:

- I. A másik ember megértésének feltételei
- II. Az attitűdök jellemzői, a változás, változtatás esélyei
- III. A tanácsadói viselkedésformák. Klasszikus játszma

A tanácsadás nem egyszerűen technika vagy eszköz, sokkal inkább annak módja, hogy autentikusabbak legyünk másokhoz és ugyanakkor önmagunkhoz is. S az igazi kérdés természetesen nem az, hogy a könyvtáros végez-e tanácsadói tevékenységet, hanem vajon milyen hatékonysággal teszi azt (*Fine*, S. 1978.).

A fentiek hatékony átültetése a könyvtárosi gyakorlatba két síkon egyszerre látszik kívánatosnak: a képzés (főiskolai, egyetemi) szintjén és a vezetők továbbképzésében. Ellenkező esetben – mint erre már sok elrettentő példát láttunk – a képzésben szerzett ismeretek nem válnak a mindennapi gyakorlat részeivé.

Ha a könyvtári vezetés maga is nem motíválja, támogatja, bátorítja ezt a fajta viselkedést, akkor a könyvtárosok esetében is kimutatható lesz az a sajátos ellentmondás, hogy a tanárjelöltek pszichológiai kultúrája megelőzi a gyakorló pedagógusokét (*Ormai* V. 1981.).

Tőlünk is függ, hogyan alakul az ifjúság, sőt az egész társadalom magatartáskultúrája, türelmi-tűrési szintje, mentálhigiénés jellemzőinek egésze. Mert a könyvtár is egy azon intézmények sorában, amelyek a demokrácia elmélyítését szolgálva inkább támogatnak,

mint kioktatnak, inkább segítő kezet nyújtanak s nem fenyítenek, inkább bíznak az emberek fejlődésének lehetőségében, sikeres és hasznos önmegvalósításukban, mint erőszakos irányításukban.

A szóban forgó tantárgy oktatását döntően kiscsoportos formában képzeljük el, ahol a csoport-tréning és a konfliktushelyzetek megvitatása lenne a domináns forma, nem pedig a hagyományos előadás.

IRODALOM

- BERNE, Eric: Az emberi játszmák Bp. 1985. Gondolat
- FINE, Sara: The Librarian as Youth Counselor = Drexel Libr. Quart, 1978. 1. no.
- FROMM, Erich: A szeretet művészete Bp. 1984. Gondolat
- DE HART, Florence E.: The librarians psychological commitment: Human relations in librarianship London, 1979. Greenwood
- KÓSÁNÉ ORMAI Vera: Magatartási zavarok súlyosságának megítélése pedagógusok és pszichológusok körében Bp. 1985. Tankönyvkiadó
- ROGERS, Carl R.: A terápiás kapcsolat: a jelenlegi elméletek és kutatások = Pszichoterápia Szerk. Buda Béla Bp. 1981. Gondolat